

A kínai sajátosságú szocializmus diskurzusa a globális válságok új korszakában

The Discourse of Socialism with Chinese Characteristics in a New Era of Global Crises

Soós Kinga

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2023.3.03

Összefoglaló: 2022. október 16. és 22. között, globális válságokkal terhelt időszakban tartották meg a Kínai Kommunista Párt (KKP) XX. Országos Kongresszusát, amikor is Hszi Csin-ping a „második százéves célkitűzés” megvalósítását, a kínai nemzet 2049-ig történő megújítását határozta meg a központi feladatként az elkövetkezendő időszakra. Felmerülhet a kérdés, hogy milyen hatással vannak a világban zajló krízisek e célok elérésére, vagyis hogyan készül a Kínai Népköztársaság a kínai sajátosságú szocializmus új korszakára azok közepette. Az elemzés fókuszában az utóbbi idők legmeghatározóbb globális válságai – a Covid19-világjárvány és az ukrajnai háború – következtében a KKP politikai diskurzusában bekövetkezett diszkurzív változások állnak.

Kulcsszavak: kínai sajátosságú szocializmus, átfogó nemzetbiztonsági koncepció, Globális Biztonsági Kezdeményezés, válságkezelés, diszkurzív erő

Abstract: *The 20th National Congress of the Communist Party of China (CCP) was held from October 16 to 22, 2022, in a period of global crises, when Xi Jinping has identified the realization of the “Second Centenary Goal” that is the renewal of the Chinese nation by 2049, as the central task of the CCP. The question arises as to how global crises affect the achievement of these goals, i.e., how the People’s Republic of China prepares for a new era of socialism with Chinese characteristics in the midst of them. The focus of the analysis is on the discursive changes in the CCP’s political discourse in the wake of the most significant recent global crises – the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine.*

Keywords: *socialism with Chinese characteristics, comprehensive national security outlook, Global Security Initiative, crisis management, discursive power*

Bevezetés

Napjaink globális válságai és a tovagyűrűző hatásaik jól ismertek – gondoljunk csak a Covid19-világjárványra és az abból eredő gazdasági recesszióra, illetve az orosz–ukrán háborúra, amely amellet, hogy energiaválsághoz vezetett Európában, a hidegháborús gondolkodásmódot is újraélesztette. Érdekes kérdésnek tűnik azonban, hogy a Kínai Kommunista Párt (KKP) a 2022 őszén tartott XX. Országos Kongresszusán elhangzottak alapján hogyan készül Peking az egész világra hatással levő krízisek közepette a kínai sajátosságú szocializmus új korszakára. A vizsgálat fókuszában Kína biztonságpolitikai irányultságának a válságok által meghatározott makroszintű változásai állnak, különös tekintettel arra, hogyan illeszkednek azok a kongresszus alkalmával kijelölt célkitűzésekhez.

Nézetem szerint a kínai politika a reformkorszak óta a „kínai sajátosságú szocializmus”¹ kifejezéssel írható le, mivel a KKP legitimitását az ahhoz kapcsolódó diskurzusok biztosítják. A Mao Ce-tung (Mao Zedong) utáni kínai politika ideológiai folytonossága az állandó változásban ragadható meg, s az adaptív változásokat mindig vezetőspezifikus és kontextusfüggő diskurzusok vagy diszkurzív mozzanatok előzik meg. Ebből a szempontból Hszi Csin-pingnek (Xi Jinping) a kínai jellegzetességet viselő szocializmus új korszakát és a nemzet megújulását vizionáló eszméje egyrészt a kínai szocializmus metadiskurzusának a folytatása, másrészt a Hszi-vezetésre jellemző centralizációs és nacionalista tendenciákat mutató egyedi irányvonal.

A tanulmány első részében, egy rövid kontextualizáló kitekintés után, Hszi Csin-ping politikai diskurzusának a válságkezelés alapelveit meghatározó, s 2014 óta egyre összetettebbé váló „átfogó nemzetbiztonsági” aldiskurzusát mutatom be. Ez utóbbi makroszintű jelentősége, hogy egyrészt fokozza a hazai legitimitáció megerősítését szolgáló hivatalos nacionalizmusra való fogékonyságot, másrészt igazolja a nemzetközi szinten az Amerikai Egyesült Államokkal többé-kevésbé nyílt geopolitikai versengésbe keveredett Kína asszertívabb külpolitikai kiállását.²

Ezt követően rátérek a globális válságok biztonságpolitikai – különösen a politikai biztonság szektorában jelentkező – hatásainak az áttekintésére, majd megvizsgálom a kínai válságkezelés problémakeretezési stratégiáit a két legaktuálisabb krízis, a Covid19-járvány és az ukrajnai háború tekintetében.

Végül az ún. Globális Biztonsági Kezdeményezés alapján a világméretű válságoknak a kínai politikára és Hszi Csin-ping biztonsági diskurzusára gyakorolt hatásaira mutatok rá, különös tekintettel a KKP ideológiai-politikai irányvonalának a nemzetközi politika vonatkozásában is meghatározó módosulásaira és a XX. pártkongresszus alkalmával kijelölt célkitűzéseire.

A kínai sajátosságú nemzetbiztonsági koncepció

A kínai sajátosságú szocializmus (中国特色社会主义, Zhongguo tese shehui zhuyi) – a kínai szocializmus hivatalos megnevezése a Kínai Kommunista Párt XII. kongresszusa (1982) óta – gyakorlati értelemben egy olyan – Laj Hung-ji (Lai Hongyi) meghatározása szerint – pragmatikus tekintélyelvű³ kormányzási modellt jelöl, amelynek a középpontjában a KKP áll. Ideológiai szempontból azonban Kína esetében politikai-mozgalmi és eszmei értelemben is posztszocializmusról beszélhetünk. Ahogy Arif Dirlik fogalmaz: „ha a »kínai sajátosságú szocializmus« rendelkezik érdemi tartalommal – más szóval: társadalmi és politikai programmal –, akkor ez a tartalom eleddig úgy jelent meg, mint egy tágan értelmezett program, amely a gyors gazdasági fejlődés elérése érdekében a szocializmust a kapitalista világrend követelményeihez igazítja”.⁴ A KKP kompromisszumot kötött a kapitalizmussal, ugyanakkor megtartotta a szocializmust mint „ideológiai őrszemet”, amelyet pragmatikusan lehet használni a kapitalista fejlődés feletti ellenőrzésre és a nem kívánt hatásai felügyeletére.

A kínai sajátosságú szocializmus tehát a Mao Ce-tung utáni korszak hivatalos diskurzusának⁵ tekinthető; a fogalom egyrészt a maói eszme újraértelmezett formáira utal, másrészt a lenini alapelvek alapján megszervezett állam komplex intézményrendszerében ölt testet, és a gazdasági fejlődést határozza meg az új forradalmi ügyként. Ennek mintegy következményeképpen, a marxizmus és a maoizmus mozgalmi potenciáljának a háttérbe szorulásával⁶ a tömegek szintjén keletkezett ideológiai űr kitöltése érdekében a KKP az 1980-as évektől egyre inkább a nacionalizmusra mint „kiegészítő ideológiára”⁷ támaszkodik. Emellett Csiang Cö-min (Jiang Zeming) óta jellemző, hogy a Kínai Népköztársaság (KNK) minden egyes legfelsőbb vezetője a pártkonszenzust képviselő, ugyanakkor a saját prioritásait is tükröző, kontextusfüggő, reformdiskurzushoz kapcsolódó aldiskurzust vezet be. E tekintetben a KKP XIX. Országos Kongresszusa döntése értelmében 2017 októberében a pártalkotmányba foglalt és aktuálisan hegemon pozícióban lévő elv, „Hszi Csin-pingnek a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról szóló eszméje” (习近平新时代中国特色社会主义思想, Xi Jinping xin shidai Zhongguo tese shehuizhuyi sixiang) és a kínai nemzet teljes megújulásának a diskurzusa egyrészt a kínai szocializmus metadiskurzusának a folytatása, másrészt egy centralizációs törekvéseket és fokozott nacionalista tendenciát mutató, vezetőspezifikus politikai diskurzus. Ennek az egyik meghatározó leágazása Hszi nemzetbiztonsági diskurzusa, amely egyrészt a kínai fejlődéssel kapcsolatos kockázatok meghatározásának a terepe, másrészt olyan, a biztonság kibővített koncepciójára épülő politikai-ideológiai keretrendszer, amely egyebek mellett gazdasági, kulturális és kormányzati elemeket is magában foglal.⁸

Hszi Csin-ping a 18. Központi Bizottság legprominensebb szereplőinek a részvételével megalakult Központi Nemzetbiztonsági Bizottság (中央国家安全委员会, Zhongyang guojia anquan weiyuanhui) első, 2014. április 15-i ülésén elhangzott felszólalásában vezette be az „átfogó nemzetbiztonsági koncepció” (总体国家安全观, Zongti guojia anquan guan) fogalmát.

„Az átfogó nemzetbiztonsági koncepció lényegét az »öt nélkülözhetetlen elem« (五大要素, wu da yaosu) és az »öt kapcsolat« (五对关系, wu dui guanxi) adja. Az »öt nélkülözhetetlen elem« a nemzetbiztonság céljára (a nép biztonsága), alapelveire (politikai biztonság), alapjára (gazdasági biztonság), garanciáira (katonai, kulturális és társadalmi biztonság) és támogatására (nemzetközi biztonság) utal. Az »öt nélkülözhetetlen kapcsolat« lényege, hogy a külső és a belső biztonság, a területi és a nemzeti biztonság, a hagyományos és a nem hagyományos biztonság, a fejlesztési és a biztonsági kérdések, valamint a saját és a közös biztonság egyenlő mértékben esik latba.”⁹

E biztonságfelfogás középpontjában a különböző szereplők figyelembevételével mellett az állam(párt) biztonsága, vagyis az államot érő külső és belső fenyegetések megfelelő kezelése áll; ennek megfelelően a különböző biztonsági szektorok között egyértelmű hierarchia azonosítható be, amelynek csúcsán a politikai biztonságot találjuk. Ennek az átfogó koncepciónak a nyomán körvonalazódik egy új biztonsági terület, Tang Aj-csün (唐爱军, Tang Aijun) megfogalmazása szerint az ideológiai biztonság. Ez a biztonság politikai és társadalmi síkjának a metszéspontján helyezkedik el, és azt az állapotot jelöli, amelyben az állam(párt) meghatározó ideológiai irányzatát nem veszélyeztetik sem belső, sem külső fenyegetések. Az ideológia a politikai biztonság szempontjából a rezsim és a politikai rendszer stabilitását segíti elő – a kínai sajátosságú szocializmus, a népi demokratikus diktatúra és a pártvezetés legitimitásának a propagálásával, valamint a fennálló intézményrendszer hatékonyságáról és funkcionalitásáról való meggyőződés kialakításával és fenntartásával. Ugyanakkor az ideológia a társadalmi biztonság meghatározó tényezője is, hiszen például a „kínai szellemiség” (中国精神, Zhongguo jingshen) és a „nemzeti identitás” (国家认同, guojia rentong) konstrukcióin keresztül a társadalmi kohézió biztosításának az eszköze lehet a változó és folyamatosan átalakuló társadalmi környezetben.

A nemzetbiztonsági diskurzus ideológiai dimenziójának lényegében a Hszi Csin-ping elnöksége során egyértelműen felerősödő nacionalizmus tekinthető, „[a] legutóbbi kampányok az egységes nemzeti identitás ... és a »helyes« főáramú értékek népszerűségének az előmozdítására összpontosítottak”.¹⁰ Nem meglepő, hogy az átfogó nemzetbiztonság koncepciója közvetlen diskurzív kapcsolatban áll „a kínai nemzet megújulásával,” vagyis „Hszi Csin-pingnek a kínai sajátosságú szocializmus új korszakáról szóló eszméje” egyik

diszkurzív csomópontjával. Az átfogó nemzetbiztonság jelentőségét mi sem mutatja szemléletesebben, mint hogy az elvet 2017-ben belefoglalták a pártalkotmányba, illetve rendszeresen feltűnt a különböző pártdokumentumokban.¹¹

Minthogy a különböző biztonsági területeken jelentkező kihívások más szektorokra is hatással vannak, a politikai biztonság átfogóbb áttekintése érdekében érdemes szót ejteni a legmeghatározóbbnak vélt ideológiai-biztonsági kihívásokról. Tang meghatározása szerint azok egyrészt kívülről érkező fenyegetések, ún. „diszkurzív csapdák” (华语陷阱, huayu xianjing), amelyeket egyes „ellenséges”,¹² a kínai fejlődésre fenyegetésként tekintő nyugati országok állítanak, hogy a demokrácia, a szabadság és az emberi jogok univerzális értékeinek a kisajátításán és hegemonizálásán keresztül megkérdőjelezzék a kínai utat; másrészt olyan belső kihívások, mint a gazdasági rendszer átalakulása nyomán jelentkező társadalmi hatások – nevezetesen: a társadalom egyre inkább a materiális érdekek mentén szerveződik, és ennek megfelelően ideológiai szempontból mind jobban szekularizálttá válik, valamint olyan érdekkülönbségek és feszültségek ütnek fel a fejüket, amelyek nagy fokú társadalmi diverzitáshoz vezetnek.¹³

Mindebből egyértelművé válhatott a kínai átfogó nemzetbiztonsági koncepció ideológiai-politikai aspektusa és funkciója: Hszi biztonságpolitikai diskurzus a KKP legitimitását érő különböző természetű kihívások – pl. a gazdasági növekedés lassulása vagy a termelésnek a Covid-járvány idején tapasztalt durva visszaesése – ellenében alkalmazott stratégiák egyike. „A kollektív biztonság, azaz egy szigorúan ellenőrzött és stabil társadalmi rend, valamint a nemzeti önbecsülést és nemzetközi tiszteletet kivívó erős Kínával kapcsolatos célkitűzések a vezetésnek az emberek számára megfogalmazott legfontosabb ígéreteivé léptek elő.”¹⁴

Globális válságok

A hagyományos biztonságfelfogásnak az 1990-es évektől megfigyelhető kiszélesedésével a társadalmakat érintő kockázatok és válságok, illetve azok kezelése a biztonságpolitikai gondolkodás egyik kiemelt területévé vált.¹⁵ Az államokra mint a nemzetközi rendszer egységeire árnyékot vető transznacionális válságok a 21. század meghatározó eseményeinek tekinthetők: habár az országhatárokat átlépő válságok velünk vannak, amióta a mai értelemben vett országok, vagyis a nemzetállamok léteznek, azonban a sérülékeny és létfontosságú infrastruktúrától való közvetlenebb függés és a globalizáció miatt a (poszt)modern társadalmak még inkább kitettek az ilyen helyzeteknek.

A béketudomány meghatározó alapküldetésének számító, Nigel J. Young által szerkesztett, négykötetes *The Oxford International Encyclopaedia of Peace* „Válságkezelés” szócikkében Bruce W. Dayton úgy definiálja a válságot, hogy

az a „társadalmak vagy szervezetek napi rutinjának a drámai megszakításai[t]” jelenti.

E meghatározás alapján három alapvető feltétel teljesülése esetén beszélünk válságról:

- olyan helyzetekben, amikor alapvető társadalmi értékek kerülnek veszélybe;
- a megoldás sürgős, azonnali reakciót/beavatkozást igényel;
- a situációt összességében (a probléma pontos természetét, kockázatait, a megfelelő megoldását illetően) nagy fokú bizonytalanság övezi.

Arjen Boin, Magnus Ekengren és Mark Rhinard a válságot szintén három tényező (ún. patogén) együttes fennállásával jellemzi: a nem – megfelelőképpen – beazonosított fenyegető ágensek olyan komplexen összekapcsolódó rendszerekbe kerülnek, amelyekben a veszélyhelyzet kiszámíthatatlanul eszkalálódhat, mégpedig úgy, hogy az elsődlegesen érintett társadalmi egység (pl. szervezet) képtelen arra, hogy felismerje és csírájában elfojtsa a fenyegetést. A válságok politikai jelentősége részben az előbb említett harmadik tényezőre vezethető vissza, részben pedig a válságkezelésnek – azaz a válsággal kapcsolatos felkészülési, válaszadási és rekonstrukciós folyamatok során foganatosított döntések és eljárások összességének¹⁶ – a sikerességében határozható meg. A fenyegetés kiszűrésével és a válság megelőzésével kapcsolatos hiányosságok a rezsim legitimitációjának a megkérdőjelezéséhez vezethetnek, és megnyitják a reformok lehetőségét azok számára, akik elégedetlenek a *status quo*val,¹⁷ ugyanakkor a gyors és hatékony beavatkozás, a megfelelőnek ítélt válaszreakció erősíti a politikai vezetésbe vetett bizalmat.¹⁸ Ezek alapján arra következtethetünk, hogy a válságoknak a jellegüktől függetlenül, tehát legyen szó gazdasági krízisről, pandémiáról vagy háborúról, minden esetben van a politikai biztonság szektorában meghatározható aspektusa, amely „az államok, a kormányzati rendszerek és az azokat legitimáló ideológiák szervezeti stabilitás[ával]”¹⁹ kapcsolatos, és arra vezethető vissza, hogy a kialakult helyzet egyfajta törést idéz elő a fennálló hatalmi rend szimbolikus keretrendszerében.²⁰

Az, hogy egy adott válság mekkora fenyegetést jelent a politikai biztonság szempontjából, illetve milyen politikai változásokat eredményez, elsősorban a válsághelyzettel kapcsolatos jelentésalkotási vagy problémakeretezési stratégiákon múlik. A jelentésalkotás „a közösségi és a politikai bizonytalanság csökkentésére és a válságot kezelni igyekvő vezetőbe vetett bizalom fokozására irányuló kísérlet, egy meggyőző narratíva megfogalmazásával és propagálásával”.²¹ A célja kettős: az elsődleges, hogy a vezetés legitim módon befolyásolhassa az állampolgárok viselkedését, de a politikai biztonság szempontjából az sem mellékes, hogy a nemzetközi közösség különböző szereplőinek az elképzelései és attitűdje a vezetés szempontjából kedvező legyen.

Dayton a problémakeretezést (*issue-framing*) tartotta az első válságkezelési stratégiának, amely a jelentésalkotás diszkurzív formájának tekinthető, mint-hogy magában foglalja a döntéshozók által a válsághelyzet leírására használt definíciókat, analógiákat vagy metaforákat, valamint az adott szituáció ismertetéséből következő jövőbeli cselekvéseket.

Ruth Wodak a Covid19-válság keretezését vizsgálta öt uniós országban, és a kutatása eredményeit feldolgozó munkájában kiemeli, hogy a keretezéseket erősen meghatározzák a nemzeti sajátosságok, például a geopolitikai, kulturális, nemzeti jellemzők, valamint a döntéshozók azon elképzelései, hogy a népszerűtlen intézkedéseknek milyen politikai következményei lehetnek, és hogyan tudnák kihasználni a válság nyomában járó társadalmi átrendeződést. Wodak megfigyelése szerint a Covid-válság kezelésében alkalmazott keretezési stratégiák „újracionálizálásra”, azaz a nemzeti identitás és a nemzetállamok szerepvállalásának a megerősítésére irányuló tendenciát mutatnak.²²

A következőkben a Kínai Kommunista Pártnak a Covid19-járvánnyal és az ukrajnai háborúval, valamint a két válság kezelésével kapcsolatos problémakeretezési stratégiáit tekintem át. A kiinduló feltételezésem, hogy ezek nagy horderejű, globális válságokként a politikai biztonság szektorában (is) jelentkező biztonsági kihívásként a rezsimlegitimációt növelni igyekvő válaszreakciókat generáltak. Hipotézisem szerint a kapcsolódó jelentésalkotás a KKP nacionalista diskurzusának az erősödését, valamint azzal összefüggésben a határozottabb és magabiztosabb kínai külpolitikai kiállást, továbbá a Kína és a legitimitását megkérdőjelező nemzetközi szereplők – különösen az Amerikai Egyesült Államok – közötti törésvonalak elmélyülését eredményezte.

„A járvány elleni népi háború” – Kína és a Covid19-járvány

Az egészségügyi válság kezdetén, a 2020 januárja és májusa közötti időszakban, amikor a Kínai Népköztársaság a Covid19-járvány első hullámával nézett szembe, a válság kezelésének a keretét „a járvány elleni népi háború” (人民战疫, renmin zhanyi) kihirdetése adta.²³ Ez egy hangsúlyosan történelmi beágyazottságú megfogalmazás volt: a „népi háború” ugyanis a második kínai-japán háború során alkalmazott maoista katonai stratégiára utal. Talán nem mellékes, hogy az a KKP 1980-as évek óta épülő nacionalizmusának az egyik kulcsfontosságú vonatkoztatási pontja. Tehát amellett, hogy „a járvány elleni népi háború” kifejezés alkalmazása²⁴ azt az üzenetet hordozza, hogy a párt vezetése és iránymutatása nélkülözhetetlen e válság leküzdésében (is), a járvány elleni harchoz Kínában is – a Ruth Wodak által vizsgált európai országokhoz hasonlóan – a nacionalista diskurzushoz köthető szimbólumrendszer egyes elemei tapadnak. Hovatovább, ahogy arra az állami, illetve a párthoz kötődő hírmagazinok címlapjain a járvány első hulláma idején megjelent vizuális ábrázolásokat vizsgáló Florian Schneider

rámutatott, a betegséggel kapcsolatos címlapokon legtöbbször a vírus ellen hőiesen küzdő egészségügyi dolgozók szerepeltek. Az ábrázolások esetenként szembevető módon kapcsolták össze az aktuális küzdelmeket a KKP forradalmi küzdelmeivel. Schneider vizsgálatainak eredménye alapján szintén egyértelmű, hogy a Covid19-ről és a hozzá kapcsolódó válságkezelésről szóló diskurzust mélyen áthatotta a „nacionalista szimbolizmus és hevület”.²⁵

A pandémia kitörésének első napjaiban a nyugati országok, különösen az Amerikai Egyesült Államok részéről felmerült Kína felelősségének a kérdése, főleg a vírus terjedésének a megfékezésének kudarca és a megbízható információk megosztásának a hiánya kapcsán. Ennek következtében a nyilvánosság egy részében – különösen Donald J. Trump akkori amerikai elnök és a hozzá kötődő véleményformálók körében – elterjedté vált, hogy a Covidra „kínai vírusként” hivatkoztak.²⁶ Attól függetlenül, hogy az új típusú koronavírus (SARS-CoV-2) hivatalosan a kínai Vuhan városában azonosították először, már 2019 decemberében, a világméretűvé vált járvánnyal összefüggésben a „kínai vírus” kifejezés használata egyértelműen negatív konnotációkat is hordozott a KKP kormányzásával kapcsolatban. Ezek a diszkurzív mozzanatok tovább hevítették a nacionalista érzelmeket Kínában, és a három hónapos szigorú lezárás után, amikor az élet a távol-keleti országban fokozatosan visszatért a járvány előtti állapotot megközelítő kerékvágásba, „a nacionalista érzelmektől fűtött kínai beszédmód a nyugati országok által megfogalmazott kritika elutasításáról a korábbi bírálók kifigurázására váltott”:²⁷ nem meglepő módon az USA-ban kialakult helyzet került a céltáblára, a médiában a „nyugati világnak” címzett kioktató üzenetek jelentek meg, azzal az ironizáló felhanggal, hogy itt az ideje, hogy az érintettek lemásolják a hatékony válságkezelés feladatának a kínai megoldását. Az ún. „dinamikus zéró-Covid-stratégia” (*Zero Covid Strategy, ZCS*)²⁸ 2021. augusztusi bevezetésétől egészen 2022 decemberéig a hivatalos diskurzusnak a válságkezeléssel kapcsolatos kommunikációjára a stratégia sikerességének a hangsúlyozása volt jellemző,²⁹ még a szigorú karanténszabályok és a mozgásszabadság korlátozására vonatkozó előírások miatt növekvő belpolitikai feszültségek ellenére is.

2022. november végére a kínai vezetés – részben a szigorú „dinamikus zéró-Covid-intézkedések”, sőt esetenként általánosságban a Hszi-rezsim elleni tömeges tiltakozások hatására, részben a lezárások következtében akadozó termelés miatt – radikálisan új stratégiát vezetett be: az állami média segítségével lényegében újraakasztotta a válságot. November 30-án Szun Csun-lan (Sun Chunlan) miniszterelnök-helyettes hivatalosan is bejelentette, hogy Kína a járvány elleni küzdelem új szakaszába lépett. Szun a vírus újabb variánsainak a gyengülő patogenitására és a társadalom magas arányú átoltottságára hivatkozva „fokozatosan optimalizált” válaszlépések bevezetéséről beszélt, a dinamikus zéró-Covid-stratégiáról pedig említést sem tett.³⁰ Johannes Nordin összefoglalója

szerint az új értelmezési keret sajátosságai: a ZCS (olykor túl) szigorú eljárását az új irányítás lehetőségének a feltételeként jelenítette meg; az új stratégiát olyan szimbolikus cselekedetek erősítették, mint a vezető politikusok nyilvános kilépése a járványügyi korlátozások béklyóiból;³¹ továbbá az egészségügyi szervek előre jelezték, hogy a nyitás utáni időszakban jelentősen növekedni fog a fertőzések száma, ugyanakkor az állami híroldalokon az omikron variáns okozta megbetegedésekre elkezdtek a kevésbé félelemkeltő „koronavírus-megfázásként” (新冠感冒, xinguan ganmao) hivatkozni. Összességében tehát a népi háborús diskurzust a járvány terjedésével kapcsolatos egyéni óvintézkedések és az állampolgári felelősség vette át. Egyértelmű, hogy a dinamikus zéró-Covid-statégiát ért kihívásokra válaszolni igyekvő jelentésalkotók elsődleges célja ebben az esetben is a párt legitimációjának és a politikai biztonságának a fenntartása volt.

A válsághelyzet, különösen a járvány első hulláma után, nemcsak a nacionalista diskurzus népszerűségének a növelésére teremtett lehetőséget, hanem arra is, hogy a KNK megerősítse a nemzetközi rendszer felelősségteljes szereplőjeként az imázsát – gondoljunk csak a fejlődő országok és az Egészségügyi Világszervezet számára felajánlott támogatásokra. A nemzetközi közönségnek szánt propagandaüzenet szerint Kína „közösség[et vállal] az emberiség sorsközösségével”, eltérően a nyugati országoktól, amelyek a saját határaikon belül sem képesek a hatékony intézkedések megszervezésére, és a nemzetközi együttműködést elősegítő multilaterális intézmények melletti elköteleződésüket is alárendelik a saját rövid távú érdekeiknek.³²

Kína és az orosz-ukrán konfliktus

A Cornell Egyetem kutatói a 2022 februárja és májusa közötti időszakra vonatkozóan (a Mariupolért folytatott harcig) végezték el az Oroszország által indított „különleges katonai műveletről” szóló kínai médiatudósítások kvantitatív elemzését.³³ Az eredményeik szerint a kínai állami médiumok (például az angol nyelven is tudósító *Global Times*, *CGTN* és *China Daily*) oldalain a „konfliktus” vagy a „válság” kifejezés szerepel, s a „különleges katonai műveletről”, „háborúról” vagy „invázióról” nem esik szó – azaz kezdettől fogva határozottan a kormány álláspontja, a diplomáciai tárgyalások mellett köteleződtek el. Ugyanakkor erősen hangsúlyozták a helyzetnek a világgazdaságra és a kínai gazdaságra gyakorolt negatív hatását, különös tekintettel az élelmiszerárak növekedésére. A békepártiság mellett azonban újfent megjelenik a nyugati hatalmak és az Amerikai Egyesült Államok külpolitikájának és nemzetközi szerepvállalásának a kritikája:³⁴ például 2022 tavaszán a *Népi Felszabadító Hadsereg Lapjában* (解放军报, Jiefangjun Bao) „Az USA megvetendő szerepe a nemzetközi színtéren az ukrán válság fényében” című tízrészes cikksorozat jelent meg, míg a *Népi*

Napilapban (人民日报, Renmin Ribao) „Az amerikai hegemonia az ukrán válság tükrében” címmel hasonló sorozat látott napvilágot.³⁵

Amennyiben a KKP magas szintű képviselőinek az ukrainai válsággal kapcsolatos nyilatkozataira fókuszálunk, egyértelműen kitűnik, hogy a hivatalos politikai állásfoglalás szerint a kínai fél „objektív és pártatlan” (客观公正, keguan gongzheng) pozíciót kíván elfoglalni a kérdésben.³⁶ Hszi Csin-ping államelnök-pártfőtitkár a korábbi európai vezetőkkel folytatott telefonos egyeztetések³⁷ után, 2022. június 22-én, a BRICS vezetőinek a 14. csúcstalálkozóján tett először említést a nemzetközi nyilvánosság előtt az „ukrainai válságról”. Hszi a felszólalásában kifejtette, hogy álláspontja szerint a bővülő katonai szövetségek (értsd: a NATO-terjeszkedés) és a hegemonizmus³⁸ (értsd: az USA külpolitikája) jelentette fenyegetés vezetett az ukrainai konfliktushoz. Kiemelte továbbá, hogy „a Covid19-világjárvány és az ukrainai válság kombinációjának” a gazdasági következményei kemény kihívást jelentenek a globális gazdaság egészsége szempontjából.³⁹ 2022 júliusában Vang Ji (Wang Yi) külügyminiszter az ENSZ Biztonsági Tanácsában tartott beszédében a Kína által meghatározott következő négy prioritást vázolta fel a konfliktus megoldásával kapcsolatban:

- támogatni kell a tárgyalások minél hamarabb történő megkezdését;
- szorgalmazni kell a konfliktus deeszkalációját (különösen a nukleáris kapacitások tekintetében);
- enyhíteni kell a humanitárius válságot;
- meg kell fékezni a tovagyűrűző hatásokat, így például a globális élelmezésbiztonság veszélybe kerülését.⁴⁰

Kína az ukrainai háború első évében – lényegében a válságnak a fentebb bemutatott problémakeretezésének megfelelően – „nem támogatta Oroszországot az ENSZ-szavazásokon, és tartózkodott attól, hogy fegyvereket szállítson az oroszoknak”, ugyanakkor nem ítélte el az inváziót – a hivatalos diskurzusban nem is hangzott el ez a kifejezés –, ellenezte a Moszkva elleni szankciókat, és nem függesztette fel az oroszokkal folytatott gazdasági tranzakciókat.⁴¹ 2023. február 24-én, az orosz „különleges hadművelet” megindításának első évfordulóján, a KNK külügyminisztériuma 12 pontos állásfoglalást adott ki az ukrainai válság rendezésével kapcsolatban.⁴² A konkrétabb elköteleződés megfogalmazását nélkülöző, meglehetősen általános normatív állításokat felsorakoztató „béketerv” a krízis nemzetközi szintű kezelése kapcsán látszólag egyszerre állt ki a fennálló nemzetközi rendszer alapvető intézményei – a nemzetközi jog, az ENSZ és különböző szervei – mellett, és utasította el a – leginkább az Amerikai Egyesült Államokhoz és az euroatlanti szövetséghez köthető – „nyugati” túlkapásokat és olyan „rossz reflexeket”, mint a „hidegháborús mentalitás” térnyerése (2. pont), az „egyoldalú szankciók” bevezetése (10. és 11. pont), valamint a fegyverszállítmányok biztosítása (3. és 4. pont). Egyértelmű tehát, hogy Kína az

Ukrajna ellen folyó háború által megnyitott jelentésalkotási mezőben – összhangban a Hszi Csin-ping kormányzása alatti általános külpolitikai kiállásával – a fennálló nemzetközi rendszer belső reformjára, egészen pontosan az amerikai befolyás csökkentésére törekszik.

Az ukrajnai helyzettel kapcsolatos hivatalos kínai diskurzusban a háború lényegében a nemzetközi gazdaság és a világ élelmezésbiztonsága vonatkozásában kibontakozó globális válságként jelenik meg, amely végső soron a nemzetközi társadalom megosztottságára és a hegemonizmusra visszavezethető negatív következmény.

A kínai sajátosságú szocializmus új korszaka a válságos időkben

A globális válságoknak a kínai politikára, azon belül is Hszi Csin-ping diskurzusára gyakorolt hatásainak a nyomon követése érdekében a legutóbbi, 2022. októberben tartott XX. pártkongresszuson bejelentett hosszú távú stratégiai célkitűzést a globális válságok és azok belföldi hatásainak a kezelési képességre való fokozódó igény szempontjából elemzem.

A pártelnök a kongresszuson elhangzott értékelésében kijelentette, hogy teljesítették az első terminusa kezdetén, 2012-ben javasolt első centenáriumi célkitűzést: a KKP alapításának 100. évfordulójára létrejött egy mérsékeltén jóléti társadalom. Hszi, aki mintegy sorvezetőt húzott a párt teljesítményének a megítéléséhez, felsorolta az elmúlt évtized eredményeit is. Megemlítette többek között a környezeti biztonság ügyében tett lépéseket, a társadalombiztosítási rendszer erősítését, valamint a nemzetbiztonsági kapacitások és a hadsereg fejlesztését.⁴³ Az elért eredmények fényében a KKP-nek a következő nagy évfordulóig, a népköztársaság alapításának a centenáriumáig meghatározott ún. „második százéves célkitűzése” az, hogy Kína minden tekintetben „nagyszerű modern szocialista országgá” váljék. A kínai nemzet 2049-ig történő teljes megújításának időszakában a már elért eredmények, például a gazdasági növekedés folytatása, az innováció serkentése és az állampolgárok jólétének a további elősegítése a legfontosabb feladat.

Hszi álláspontja szerint az elkövetkező öt év eredményei meghatározóak lesznek a hosszabb távú célkitűzések megvalósítása szempontjából. A KKP által általánosan propagált célok (pl. a magas szintű gazdasági fejlődés; a népi demokrácia mechanizmusainak és a szocialista jogállamiságnak a fejlesztése; az egyéni bevételeknek a gazdasági termelés bővülésével arányos növekedésének a biztosítása; a kiterjedt jóléti és társadalmi biztonsági rendszer kiépítése; Kína nemzetközi kiállásának és befolyásának a növelése) mellett „a stratégiai lehetőségek, kockázatok és kihívások egyidejű jelentkezésének, valamint a bizonytalan viszonyok és a kiszámíthatatlan tényezők növekedésének”⁴⁴ az

időszakára vonatkozóan egy új, a nemzetbiztonsági rendszer megerősítésével kapcsolatos területet is meghatározott Hszi a diskurzusában. Előtérbe került a kockázat- és válságkezelési stratégia fejlesztése, hiszen ahogy Hszi fogalmazott: „bármikor bekövetkezhetnek különböző »fekete hattyú« és »szürke orrszarvú« események”.⁴⁵ Ezeket a kifejezéseket a Hszi-beszédhez fűzött jegyzet is a közkeletű módon definiálja: a „fekete hattyú”⁴⁶ olyan előre nem látható és kis valószínűséggel bekövetkező eseményre utal, amely jellemzően szélsőséges következményekkel jár, míg a „szürke orrszarvú”⁴⁷ ismert és nyilvánvaló, nagyhatású, de figyelmen kívül hagyott fenyegetést jelent.⁴⁸

A Covid19-világjárványt általában a szürke orrszarvú esemény tipikus eseteinek tekintik, és mint olyan, Kína kapcsán az átláthatóság hiányára és a pártállamon belüli információáramlás problémáira világított rá. Azonban, mint láttuk, a „dinamikus zéró-Covid-stratégia” meg is erősítette a kormányzás központosítására és a közfelügyeleti rendszer kiterjesztésére irányuló tendenciákat, meg tudta szelídíteni a rinocéroszt, és – legalábbis egy ideig – a KKP politikai hasznot húzhatott belőle mind belföldi, mind nemzetközi szinten. A válság keretezésével ugyanis belföldön hazafias és nacionalista érzelmeket gerjesztett, külföldön pedig a globalizáció bajnokának mutatta magát.

Az ukrajnai háború a kínai diskurzus szerint elsősorban szintén szürke orrszarvú eseménynek tekinthető: Peking értelmezésében ugyanis a konfliktus egy diszfunkcionális nemzetközi biztonsági rezsim tünete: a fennálló nemzetközi biztonsági kormányzást olyan, a konfliktusoknak megágyazó realista elképzelések uralják, mint az unilateralizmus, a hegemonizmus, a zéróösszegű játszmák és a nagyhatalmi politizálás elsőbbsége. Az ukrajnai helyzet tovagyűrűző hatásai ráadásul fekete hattyú típusú gazdasági válságokká alakulhatnak át.

Kína válságkezelési stratégiája ennek megfelelően az ukrajnai helyzettel elsősorban globális élelmezésügyi és gazdasági krízisként foglalkozik, ugyanakkor a nemzetközi rendszer konfliktusosságából adódó biztonsági kockázatra is javasol hosszú távú megoldást. A biztonságpolitikai diskurzus egyes elemei Hszi kongresszusi beszámolójának több pontján is napirendre kerülnek, de a „Kína nemzetbiztonsági rendszerének és kapacitásának modernizálásával, valamint a nemzetbiztonság és a társadalmi stabilitás megőrzésével” kapcsolatos feladatok sorjázása egy külön blokkban (a 11.-ben) szerepel. Hszi ott is abból az alapvetésből indul ki, hogy „a nemzetbiztonság a nemzet megújulásának az alapköve, a társadalmi stabilitás pedig az erős és virágzó Kína felépítésének az előfeltétele”.⁴⁹ Ez egy újabb kifejezése tehát a nemzetbiztonságnak, a párt hivatali nacionalizmusába illeszkedő nemzeti megújulásnak (vagyis a sikeres modernizációs programnak) és a társadalmi stabilitásnak a KKP vezetői pozíciójával való diszkurzív összekapcsolásának. A jelentős nemzetbiztonsági blokkja az átfogó nemzetbiztonsági koncepcióban lefektetett elveket ismétli, ugyanakkor új elemként megjelenik benne a nemzetközi biztonsági kormányzás

hatékonyságának a javítására tett kínai javaslat, a Globális Fejlesztési Kezdeményezés⁵⁰ és a Globális Biztonsági Kezdeményezés formájában.

A Globális Biztonsági Kezdeményezéssel (全球安全倡议, quanqiu anquan changyi) kapcsolatban 2023. február 21-én adott ki a kínai külügyminisztérium egy elvi nyilatkozatot, amely szerint annak a legalapvetőbb célja egy szolidaritásra épülő, „mindenki számára előnyös együttműködés alapjainak a lefektetése az összetett és összefonódó biztonsági kihívások kezelésében”, egy „közös, átfogó, együttműködésre alapuló és fenntartható biztonsági koncepció” (共同, 综合, 合作, 可持续的安全观, gongtong, zonghe, hezuo, kechixu de anquan guan) alapján.⁵¹ A békés egymás mellett élés öt alapelve és Bandung szellemében a kezdeményezés legfontosabb sarkkövei közé tartozik:

- az országok szuverenitásának és területi integritásának a tiszteletben tartása és a belügyekbe való be nem avatkozás;
- a valódi multilateralizmus és a nagyhatalmak békéltető szerepe melletti kiállás az unilaterializmussal és a hegemonizmussal szemben;
- az ENSZ Alapokmányának céljaihoz és elveihez való alkalmazkodás;
- minden ország jogos biztonsági aggályainak a figyelembevétele és a biztonság integrált fenntartása melletti elköteleződés.

Továbbá a kezdeményezés az egykoron a két hidegháborús rivális közötti interakció alapszabályainak a megállapítására született 1975-ös helsinki záróokmány által bevezetett⁵² elvre, a biztonság oszthatatlanságának elképzelésére épül – vagyis arra, hogy egyetlen állam sem valósíthatja meg a saját biztonságát a másoké rovására –, hiszen ahogyan Hszi fogalmazott: „Napjainkban a nemzetközi közösség olyan fejlettségi szintet ért el, hogy egy kifinomult és integrált apparátussá vált. Bármelyik alkotóelem eltávolítása komoly problémákat okoz a működésében. Ha ez megtörténik, mind az áldozatok, mind az ilyen cselekmények kezdeményezői veszíteni fognak.”⁵³ A biztonság oszthatatlanságára történő hivatkozás már Hszi biztonsági kezdeményezése előtt megjelent a kínai külpolitikai diskurzusban: a 2022. február 4-én, a pekingi téli olimpia megnyitójának mellékszálaként kiadott kínai–orosz közös nyilatkozatban kétszer is szerepelt a kifejezés, és talán az sem mellékes, hogy Oroszország az Ukrajna elleni katonai fellépésének az igazolására is előszeretettel nyúl a biztonság oszthatatlanságának elvéhez.⁵⁴

A Globális Biztonsági Kezdeményezés – lényegében a békéről szóló, már említett állásfoglaláshoz hasonlóan (a két dokumentumot mindössze három nap különbséggel publikálta a külügyminisztérium) – a nemzetközi konfliktusok kapcsán is a békés megoldásra helyezi a hangsúlyt, és minden olyan erőfeszítést támogat, amely a válság békés rendezést szolgálja, s határozottan elutasítja a kettős mérce használatát, az egyoldalú szankciókat és a hosszú karú joghatóságok indokolatlan alkalmazását. A kínai vezetés tehát igyekszik fenntartani azt az

ambivalens „semlegességet”, amit kezdettől fogva képvisel az ukrain háború kérdésében: nem támogatja közvetlenül az orosz inváziót, és egyértelműen elítéli a szuverenitás és a területi integritás megsértését, ugyanakkor fenntartja a politikai és gazdasági kapcsolatokat az agresszorral, és szigorúan elzárkózik az Oroszországgal kapcsolatos nyugati beszédmód átvételétől.

Összességében megállapítható, hogy a kínai vezetés láthatóan felismerte, hogy a válság változásokat idézhet elő a nemzetközi kormányzás rendszerében. Itt szeretnék visszautalni a második centenáriumi cél egyik fő kitűzésére, a kínai nemzet megújítására. A nemzeti megújulás fogalma Csiang Cö-minnek egy 1988-as nyilatkozatában tűnt fel először, majd ez a nacionalista ihletettséggel toposz Hszi diskurzusában a kínai sajátosságú szocializmus új korszakának egyik legfontosabb jelölőjeként újraartikulálódott. „A kínai nemzet nagy megújítása” Hszi nacionalizmusában sajátos történelmi jelentőséget kapott, ennek megfelelően – ahogy Tung Csun-ling (董春岭, Dong Chungling), a Kínai Kortárs Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének (CICIR) kutatója egy, a kínai biztonsági gondolkodás fejlődésével foglalkozó cikkében rámutat – a folyamat biztonságpolitikai szempontból három fejlődési szakaszban bontakozott, illetve bontakozik ki:

- az első szakaszban, 1921 és 1978 között, Kína a KKP vezetésével fokozatosan kiemelkedett a korábbi kiszolgáltatott helyzetéből – erre az időszakra a biztonság hagyományos szektorainak a megerősítése volt jellemző;
- a második szakaszban, 1978 és 2012 között, a reform és nyitás programjának köszönhetően az ország meggazdagodott – a hagyományos biztonsági területeken és a gazdasági biztonságon kívül a biztonság egyéb (például kulturális, technológiai, környezeti) szektoraiban is történtek előrelépések;
- a harmadik szakaszban Kína készen áll arra, hogy regionálisból globális hatalommá váljon, és aktívan részt vegyen a globális kormányzásban – ennek megfelelően Hszi biztonságpolitikája egy átfogó holisztikus szemléletmódot alkalmaz, és a globális biztonsági kormányzás átalakításával kapcsolatban is javaslatokat tesz.⁵⁵ Ez Kína nemzetközi kapcsolatairól vonatkozásában gyakorlatilag azt jelenti, hogy a KNK fokozatosan építi fel a diszkurzív hatalmát (话语权, huayu quan), amely ebben a kontextusban azt a képességet jelenti, hogy egy adott szereplő – ez esetben Kína – „szabja meg a számára elfogadható diskurzus paramétereit” azáltal, hogy képes „tekintélyel beszélni”.⁵⁶

Ahogy Hszi fogalmaz a pártkongresszusi beszámolójában: „meg kell erősítenünk a nemzetközi kommunikációs képességeinket, fokoznunk kell a kommunikációs hatékonyságunkat, és olyan diszkurzív hatalmat kell kialakítanunk, amely az össznemzeti erőnkkel és a nemzetközi státuszunkkal arányos”.⁵⁷

A diszkurzív hatalomra való törekvés az asszertívabb kínai külpolitika révén különböző formákat öltött, az utóbbi idők válságai azonban új lendületet adtak neki, hiszen Kína a biztonság és az együttműködés alternatív felfogását kínáló normavállalkozóként mutatkozott be a nemzetközi porondon. A Globális Biztonsági Kezdeményezés diszkurzív kerete például elutasítja a zéróösszegű játékokat, a relatív nyereség és a hegemonia bevett nyugati terminológiáját, és olyan jelzőket vagy kifejezéseket vezet be, mint a „mindenki számára előnyös együttműködés” vagy az „emberiség sorsközössége”.

Konklúzió

Ezen a ponton kísérletet teszek a Kínai Kommunista Párt hivatalos diskurzusában az említett válságok következtében bekövetkezett diszkurzív változások értelmezésének az összekötésére. Abból a feltevésből indultam ki, hogy a kínai sajátosságú szocializmus a KKP hivatalos politikai diskurzusa, amely a legitimitásának az ideológiai alapját is biztosítja. Minthogy a legitimitás fenntartása a párt szempontjából kulcsfontosságú, a reform és nyitás időszakára jellemző gazdasági fejlődés és pragmatikus kormányzás – vagyis a hatékonyság mellett a populáris igényeket integráló számos ideológiai elem – is meghatározó a KKP vezetőinek a politikai diskurzusában. A vezetőspezifikus diskurzusok közül Hszi Csin-pingét – különösen a kormányzása alatt artikulálódó biztonságpolitikai diskurzus egyes mozzanatait – tekintettem át annak érdekében, hogy képet kaphassak arról, milyen biztonságpolitikai diszkurzív környezetben jelentkezett az utóbbi idők két legnagyobb hatású globális válsága: a Covid19-világjárvány és az ukrajnai háború.

A válságkezelésre fókuszáló szakirodalom alapján abból a feltételezésből indultam ki, hogy egy válság politikai következményei nagymértékben függenek az alkalmazott jelentésalkotási és problémakeretelési stratégiától. A Covid19-világjárvány és az ukrajnai háború kínai megközelítésének az áttekintése alapján egyértelműen megállapítható, hogy a válságokra adott válaszokat a KKP a nacionalizmus – a kínai szocializmus kiegészítő ideológiája –, valamint a kínai sajátosságú alternatív globalizmus segítségével keretezte.

A KKP XX. kongresszusán Hszi Csin-ping a „második százéves célkitűzés” megvalósítását határozta meg a párt elsődleges feladatákként az elkövetkező időszakra, vagyis a kínai sajátosságú szocializmus új korszakára. Ebben a szakaszban az ideológiának központi szerep jut: „az ideológiai munka egy ország karakterének és egy nemzet lelkének a kovácsolásáról szól”.⁵⁸ Azt, hogy ez a (biztonság)politikai diskurzus szintjén milyen implikációkat hordoz, a már idézett Tang Aj-csün szemléletesen foglalja össze:

„A nyugati diskurzus hegemoniájára válaszul meg kell erősítenünk a kortárs kínai marxista diskurzus rendszerének a kiépítését, olyan diszkurzív rendszert kell kiépítenünk, amely hatékonyan képes megmagyarázni Kína útját, egy »defenzív diskurzust« kell létrehoznunk, és diskurzusbiztonsági gátat kell építenünk, három stratégiai támaszponttal. Először is, Kína gazdasági fejlődési modellje szempontjából ellen kell állnunk a neoliberais diskurzus terjedésének, meg kell alkotnunk a kínai sajátosságú szocialista politikai gazdaságtan diszkurzív rendszerét, és meg kell ragadjuk a diszkurzív hatalmat, hogy mi magunk magyarázzuk Kína gazdasági fejlődési modelljét. Másodsor, Kína politikai fejlődési modellje tekintetében ellen kell állnunk a nyugati liberális demokratikus diskurzus – különösen a nyugati legitimációs diskurzus – beszivárgásának, és meg kell konstruálnunk a kínai sajátosságú szocialista demokrácia diszkurzív rendszerét, s meg kell teremteni a »kínai stílusú demokrácia« diskurzusát. Ehhez kapcsolódóan arra az elképzelésre kell támaszkodnunk, hogy »a Kínai Kommunista Párt vezetése a kínai sajátosságú szocializmus legalapvetőbb jellemzője«. Harmadszor, Kína külpolitikai stratégiájának tekintetében, válaszul a Nyugat által felhánytorgatott »kínai fenyegetés elméletre«, proaktívan ki kell építenünk egy olyan külpolitikai diszkurzív rendszert, amely magyarázni képes a kínai út eredendően pacifista jellegét, amely a »királyi út« (王道) pacifizmusa, nem pedig a tekintélyelvűség »hegemón útja«⁵⁹ (霸道).⁶⁰

Ezek a törekvések a nemzeti megújulás jelentésköréhez kapcsolódnak, hiszen annak az utolsó fázisa lényegében nem más, mint a diszkurzív hatalom megszerzése a KNK számára, illetve azon keresztül Kína globális kormányzásban betöltött szerepének a megszilárdítása. Az is nyilvánvaló, hogy Peking megkezdte a diszkurzív küzdelmet a nyugati diskurzus hegemoniája ellen, és e küzdelemben jelenthet mérföldkövet, hogy a tanulmányban bemutatott globális válságokhoz kapcsolódó jelentésadási gyakorlatok megnyitották a „királyi utat” Kína számára, hogy belépjen a globális kormányzás diszkurzív mezejére.

Jegyzetek

- 1 Ebben a tanulmányban a kínai szocializmus megnevezésére a magyar nyelvű tudományos munkákban bevett „(sajátosan) kínai színezetű szocializmus” fordítás helyett a hivatalos politikai diskurzust megalapozó egyik szöveg – Xi Jinping: *Kína kormányzásáról* (Budapest: Antall József Tudásközpont – Foreign Language Press, 2017) – alapján „kínai sajátosságú szocializmus” kifejezést használom.
- 2 Drinhausen, Katja és Legarda, Helena: „Confident Paranoia. »Xi’s Comprehensive National Security’ Framework Shapes China’s Behavior at Home and Abroad”, *Merics China Monitor*, https://merics.org/sites/default/files/2023-02/Merics%20China%20Monitor%2075%20National%20Security_final.pdf (a letöltés ideje: 2023. június 20.).

- 3 Lai, Hongyi: *China's Governance Model: Flexibility and Durability of Pragmatic Authoritarianism* (London – New York, NY: Routledge, 2016).
- 4 Dirlik, Arif: „Postsocialism? Reflections on »Socialism with Chinese Characteristics«”, *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, 21., no. 1. (1989): 35.
- 5 A diskurzus lényegében nyelvi és nem nyelvi mozzanatok (jelölők) közötti viszonyok rendszerszerű halmaza, amely az e viszonyokban kibontakozó jelentéseken keresztül konstituálja a társadalmi cselekvő szubjektumpozícióját és a számára adódó tárgyakat. Laclau, Ernesto és Mouffe, Chantal: *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics* (London és New York, NY: Verso, 2014).
- 6 Dirlik: „Postsocialism?”.
- 7 Guo, Yingjie: *Cultural Nationalism in Contemporary China* (New York, NY: RoutledgeCurzon, 2004.), 23. o.
- 8 Blanchette, Jude: „Ideological Security as National Security”, *CSIS*, <https://www.csis.org/analysis/ideological-security-national-security> (a letöltés ideje: 2023. június 28.).
- 9 唐爱军(Tang Aj-csün): „总体国家安全观视域中的意识形态安全” [Az ideológiai biztonság az átfogó nemzetbiztonsági koncepció összefüggésében], *Socialism Studies* (社会主义研究), <http://socialismstudies.cnu.edu.cn/bencandy.php?fid=71&id=1985> (a letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 10 Drinhausen és Legarda: „Confident Paranoia”, 12. o.
- 11 Uo.
- 12 A NATO 2022-es stratégiai koncepciója kihívásként azonosítja „a Kínai Népköztársaság kinyilvánított törekvéseit és kényszerítő politikáját”. NATO, „NATO 2022 Strategic Concept, Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid, 29 June 2022”, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (a letöltés ideje: 2023. szeptember 30.), 5. o.
- 13 唐爱军: „总体国家安全观视域中的意识形态安全”.
- 14 Drinhausen és Legarda: „Confident Paranoia”, 5. o.
- 15 Boin, Arjen, Ekengren, Magnus és Rhinard, Mark: „The Study of Crisis Management”, in *The Routledge Handbook of Security Studies*, szerk. Dunn Caveltly, Myriam és Mauer, Victor (London és New York, NY: Routledge, 2010), 452–462. o.
- 16 Dayton, Bruce W.: „Crisis Management” in *The Oxford International Encyclopedia of Peace*, szerk. Young, Nigel J. (Oxford: Oxford University Press, 2010).
- 17 Boin, Ekengren és Rhinard: „The Study of Crisis Management”.
- 18 Dayton: „Crisis Management”; Boin, Arjen, Hart, Paul ‘t, Stern, Eric és Sundelius, Bengt: „Meaning Making: Constructing a Crisis Narrative” in *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 78–101. o.
- 19 Buzan, Barry: „New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, 67., no. 3. (1991): 431–451.
- 20 Boin, Hart, Stern és Sundelius.: „Meaning Making”.
- 21 Uo.,79. o.
- 22 Wodak, Ruth: „Crisis Communication and Crisis Management During COVID-19”, *Global Discourse*, 1., no. 3. (2021): 329–353.
- 23 Schneider, Florian: „COVID-19 Nationalism and the Visual Construction of Sovereignty During China’s Coronavirus Crisis”, *China Information*, 35., no. 3. (2021): 301–324.
- 24 Érdemes megjegyezni, hogy 2003 tavaszán, a SARS-járvány okozta krízis idején Hu Csin-tao (Hu Jintao) akkori főtitkár vezette be először a „népi háború” történelmi ihletettséggű metaforáját a járvány elleni küzdelemmel kapcsolatos diskurzusba. Fewsmith, Joseph: *Studying the Three Represents*. *China Leadership Monitor*, no. 8. (2003).

- 25 Uo., 302. o.
- 26 Yang, Yifan és Chen, Xuechen: „Globalism or Nationalism? The Paradox of Chinese Official Discourse in the Context of the COVID-19 Outbreak”, *Journal of Chinese Political Science*, no. 26. (2021): 89–113.
- 27 Uo., 96. o.
- 28 Ennek a lényege, hogy központosított egészségügyi felügyeleti rendszert hoztak létre a megbetegedések beazonosítására, nyomon követésére és kezelésére, azzal a céllal, hogy a fertőzőgócok a lezárásokkal és a szigorú karantén szabályokkal lokalizálhatóvá váljanak, így egyrészt csökkenthető volt az egészségügyi intézményrendszer terhelése, másrészt a járvány által nem érintett, vagy a fertőzésen már átesett térségek visszaállhattak a „normális” életre, és folytathatták a termelést. Liu, Jue, Liu, Min és Liang, Wannian: „The Dynamic COVID-Zero Strategy in China”, *China CDC Weekly*, 4., no. 4. (2022): 74–75.
- 29 Uo.
- 30 Nordin, Johannes: „China’s Pandemic Shift: The End of the Dynamic Zero-COVID”, *Institute for Security & Development Policy*, <https://isdpeu/content/uploads/2023/01/Brief-Jan-19-2023-Nordin-final.pdf> (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 31 Hsi Csing-ping maszk nélkül jelent meg a G20-konferencián 2022. november közepén. Li, Yanping és Ho, Yudith: „Maskless Xi Mingles with World Leaders Outside Covid-Zero China”, *Bloomberg*, www.bloomberg.com/news/articles/2022-11-16/maskless-xi-mingles-with-world-leaders-outside-covid-zero-china (a letöltés ideje: 2023. június 23.). Decemberben pedig Li Ko-csiang miniszterelnök fogadott maszk nélkül egy külföldi delegációt az Anhuj tartományi Huang-san hegyen, ahol többek között Kína újrainításáról is említést tett. Dong, Serena Xue: „An Open China Welcomes Visitors from Around the World!”, *Twitter*, <https://twitter.com/theserenadong/status/1601471717418815488> (a letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 32 A nemzetközi egészségügyi rezsim egyébként sem túl szilárd alapzata 2020. július 7-én reccsent nagyot, amikor a Trump-kormányzat értesítette a kongresszust és az ENSZ-et, hogy az Egyesült Államok arra készül, hogy elhagyja az Egészségügyi Világszervezetet. „Trump Administration Begins Formal Withdrawal from World Health Organization”, *CNN*, <https://edition.cnn.com/2020/07/07/politics/us-withdrawing-world-health-organization/index.html> (letöltés ideje: 2023. június 23.). A Biden-adminisztráció egyik első döntése – az elnökjelölti ígéretnek megfelelően – a kilépési szándék visszavonása volt. „Biden Halts US Departure from WHO” *DW*, <https://www.dw.com/en/biden-halts-us-departure-from-world-health-organization/a-56296867> (letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 33 Hanley, Hans W. A., Kumar, Deepak és Durumeric, Zakir: „»A Special Operation«: A Quantitative Approach to Dissecting and Comparing Different Media Ecosystems’ Coverage of the Russo-Ukrainian War”, *Hans Hanley*, https://www.hanshanley.com/files/ICWSM_Eluosi.pdf (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 34 Az USA–Kína Gazdasági és Biztonsági Vizsgáló Bizottság átfogó gyűjtést közölt a honlapján az orosz–ukrán háborúval kapcsolatos kínai politikai és médiamegnyilvánulásokból a 2022. február 21. és 2023. április 26. közötti időszakra vonatkozóan. *U.S.–China Economic and Security Review Commission*, „China’s Position on Russian Invasion of Ukraine”, <https://www.uscc.gov/research/chinas-position-russias-invasion-ukraine> (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 35 钧声 (Jun Hang): „煽风点火，乌克兰局势紧张的始作俑者” [A lángok szítása, az ukrajnai feszültségek előidézője], www.81.cn (a letöltés ideje: 2023. október 2.); 钟声 (Csung Seng): „人权»卫道士«其实是»伪道士«” [Az emberi jogok „védői” valójában „álmoralisták”], *www.cpc-news.cn*, <http://cpc.people.com.cn/n1/2022/0408/c64387-32393999.html> (a letöltés ideje: 2023. október 2.).

- 36 *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, „Wang Yi Attends UN Security Council Foreign Ministers' Meeting on Ukraine Issue”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202209/t20220924_10770937.html (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 37 Hszi közvetlenül a konfliktus eszkalálódása után, 2022. február 25-én egyeztetett Vlagyimir Putyinnal, s akkor a két ország közötti feszültségek békés, egyeztetésekkel történő megoldásának a szükségességét hangsúlyozta. Április 1-jén az Európai Bizottság, valamint az Európai Unió Tanácsának elnökével tárgyalt az ukrán kérdésről egy videokonferencián, május elején előbb Olaf Scholtz német kancellárral, majd Emmanuel Macron francia elnökkel tárgyalt telefonon, s azokon az ukrán helyzetet szintén érintette. *U.S.-China Economic and Security Review Commission*, „China's Position on Russian Invasion of Ukraine”.
- 38 Miután 1971-ben a KNK elfoglalta a Kínai Köztársaság helyét az ENSZ-ben, a hegemonia(-ellenesség) a külpolitikai diskurzusban a hidegháborús nagyhatalmi politizálás (tehát az USA és a Szovjetunió) elleni szólamok állandó szófordulatává vált. Mao Ce-tung az 1974-es három világ elméletének propagálásakor már „a kolonializmus, imperializmus és hegemonizmus elleni küzdelemre” szólította fel a harmadik világ népeit, akkortól a szemantikailag kiterjesztett 霸权主义 (baquanzhuyi), vagyis a hegemonizmus kifejezés vált felkapottá. Anderson, Perry: *The H-Word: The Peripeteia of Hegemony* (London és New York, NY: Verso, 2022).
- 39 Xi, Jinping: „Fostering High-Quality Partnership and Embarking on a New Journey of BRICS Cooperation”, *BRICS 2022 China*, http://brics2022.mfa.gov.cn/eng/tpxw/202206/t20220627_10710512.html (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 40 *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, „Wang Yi Attends UN Security Council”.
- 41 Freeman, Carla, Glantz, Mary és Scobell, Andrew: „What China's »Peace Plan« Reveals About Its Stance on Russia's War on Ukraine”, *United States Institute of Peace*, <https://www.usip.org/publications/2023/03/what-chinas-peace-plan-reveals-about-its-stance-russias-war-ukraine> (a letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 42 *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, „China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis”, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html (a letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 43 Xi, Jinping: „Report to the 20th National Congress of the Communist Party of China”, *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202210/t20221025_10791908.html (a letöltés ideje: 2023. június 23.).
- 44 Uo., 21. o.
- 45 Uo.
- 46 Taleb, Nassim Nicholas: *A fekete hattyú, avagy a legváratlanabb hatás* (Budapest: Gondolat, 2012).
- 47 Wucker, Michele: *A szürke rinocérosz: Hogyan ismerjük fel a világunkat fenyegető nyilvánvaló veszélyeket, és hogyan szálljunk szembe velük* (Budapest: Athenaeum Kiadó, 2016).
- 48 Xi, Jinping: „Report to the 20th National Congress”.
- 49 Uo., 45. o.
- 50 Az ENSZ-közgyűlés előtt 2022 szeptemberében bejelentett „Globális Fejlesztési Kezdeményezés célja, hogy a globális fejlesztési partnerség újjáélesztésével, valamint az erősebb, zöldebb és egészségesebb globális fejlődés előmozdításával támogassa a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési menetrend mind a 17 fenntartható fejlesztési céljának az időben történő elérését”. „Global Development Initiative-Building on 2030 SDGs for Stronger, Greener and Healthier Global Development”, *UN Department of*

- Economic and Social Affairs, Sustainable Development*, <https://sdgs.un.org/partnerships/global-development-initiative-building-2030-sdgs-stronger-greener-and-healthier-global> (a letöltés ideje: 2023. július 1.).
- 51 „全球安全倡议概念文件” [Globális Biztonsági Kezdeményezés koncepció dokumentum], *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, https://www.fmprc.gov.cn/wjbxw_new/202302/t20230221_11028322.shtml (a letöltés ideje: 2023 június 27.).
- 52 Lásd: *Organization for Security and Co-operation in Europe*, „Conference on Security and Co-operation in Europe: Final Act” <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> (a letöltés ideje: 2023. október 2.).
- 53 „»Rising to Challenges and Building a Bright Future Through Cooperation«: Xi Jinping Delivers a Keynote Speech at the Opening Ceremony of the Boao Forum for Asia Annual Conference”, *Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China*, https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202204/t20220421_10671081.html (a letöltés ideje: 2023 június 28.).
- 54 Ekman, Alice: „China’s Global Security Initiative: When the Process Matters more than The Content”, *EUISS* https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_5_China%27s%20Global%20Security%20Initiative.pdf (a letöltés ideje 2023. június 23.).
- 55 Dong, Chunling: „Centennial Evolution of the CPC’s National Security Thought”, *CIR*, 31., no. 3. (2021): 14–41.; Drinhausen és Legarda: „Confident Paranoia”.
- 56 Murphy, David: „Huayuquan 话语权: Speak and Be Heard”, *The China Story*, <https://www.thechinastory.org/yearbooks/yearbook-2014/forum-mixed-economic-messages/huayuquan-%E8%AF%9D%E8%AF%AD%E6%9D%83-speak-and-be-heard/> (a letöltés ideje 2023. január 26.).
- 57 Xi: „Report to the 20th National Congress”, 39. o.
- 58 Uo., 37. o.
- 59 Perry Anderson a 霸 (ba) eredetét illetően a Kr. e. 7. századig, a keleti Csou-dinasztiáig nyúlt vissza, amikor az még a feudális földesurak közül kiemelkedő, őket szövetségekbe tömörítő vezetőt jelölte. A Kr. e. 4. századra, például Menciusz írásaiban azonban már a királyt jelölő 王 (wang) kifejezéssel szemben egyértelműen negatív konnotációt vett fel. A 霸 ugyanis erővel, erőszakkal és megfélemlítéssel tartja fenn az uralmát, míg a 王 hatalmának a forrásai az erények, különösen pedig az uralkodói jóakarata, a 仁 (ren) gyakorlata. Ez az elképzelés bekerült a neokonfucianizmus gondolatvilágába is így a *ba-wang* dichotómia meghatározóvá vált. A 20. század elejétől kezdve általánossá vált, hogy a kifejezést a hegemon megfelelőjeként fordították nyugati nyelvekre. Anderson: *The H-Word*.
- 60 唐爱军: „总体国家安全观视域中的意识形态安全”.